

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ

Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінанси»

на тему:

Витрати домогосподарств: сутність та напрями оптимізації

Студентки 3 курсу групи Ф-31

Спеціальності 6.030508 «Фінанси і кредит»

Фахового спрямування «Фінанси»

Булавинець Яни Богданівни

Керівник: канд. екон. наук, доцент

Гупаловська М. Б.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

_____

_____

Тернопіль – 2016 рік

Зміст

ВСТУП.....	3
1. Сутність витрат домогосподарств, їх склад та класифікація.....	5
2. Аналіз споживчих та неспоживчих витрат домогосподарств в Україні.	13
3. Напрями раціоналізації витрат домогосподарств у сучасних умовах.....	21
Висновок.....	31
Список використаних джерел.....	33

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Домогосподарство донедавна залишалося однією з найменш досліджених економічних одиниць. Проте з огляду на ріст економічної самостійності домашніх господарств набувають особливого значення проблеми витрат домогосподарства в сучасних умовах.

Витрати відіграють важливу роль у формуванні бюджету домогосподарства, вони є індикатором його економічного і соціального стану. Показники витрат домогосподарств мають велике значення при розробці та реалізації державних програм, спрямованих на усунення диспропорцій у життєвому рівні різних соціально-економічних груп населення.

Сьогодні в суспільстві стрімкого поширення набуває розуміння необхідності глибокого та всебічного вивчення витрат домогосподарств як важливої сфери фінансової системи, що обумовлено їх суттєвою роллю та вагомим соціальним значенням в сучасних економічних умовах.

Витрати домогосподарств на споживання займають лівову частку їх сукупних витрат та відіграють важливу роль у макроекономічних процесах, оскільки задоволення споживчого попиту населення є, у кінцевому підсумку, тією метою, задля якої, по суті, й функціонує економічна система держави. Тим самим сектор домогосподарств приймає активну участь у створенні валового внутрішнього продукту (ВВП) країни, зростання якого забезпечує динаміку всієї соціально-економічної системи. Саме тому, в нинішніх непростих соціально-економічних та політичних умовах, питання оптимізації витрат домогосподарств набувають особливої актуальності.

Проблеми задоволення потреб людини та оптимізації витрат на їх реалізацію досліджувалися представниками багатьох течій світової економічної науки. При цьому основний акцент, як правило, робився на вивчення процесів споживання та заощадження (Дж.М. Кейнс, А. Маршал, Ф. Модільяні, І. Фішер, М. Фрідман), а також на дослідженні особливостей родинного розподілу доходів та їх спрямуванні на певні цілі (Г. Беккер, У.С. Джевонс).

Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми варто назвати І.Бондар, С.Злупка, Т.Кир'ян, І.Крючкову, Т.Кізиму, А.Колота, Е.Лібанову, М.Лощініна, В.Мандибуру, І.Малого, В.Новікова, О.Онищенко, І.Радіонову, А.Ревенка, С.Реверчука, М.Шаповала та ін.

Метою даної курсової роботи є обґрунтування теоретичних засад витрат домогосподарства, аналіз споживчих та неспоживчих витрат вітчизняних домогосподарств, окреслення напрямів [раціоналізації витрат домогосподарств](#).

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі **завдання**:

- розкрити сутність витрат домогосподарства;
- здійснити аналіз споживчих та неспоживчих витрат домогосподарства;
- визначити та обґрунтувати напрями [раціоналізації витрат домогосподарств в сучасних умовах](#).

Об'єктом дослідження є витрати домогосподарств.

Предметом дослідження виступають економічні відносини, які виникають в процесі здійснення витрат домогосподарства.

Теоретичну та методологічну основу дослідження складають наукові положення сучасної економічної теорії, концепції економічного та соціального розвитку, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі; нормативно-правові документи з досліджуваного питання.

Інформаційну базу дослідження склали підручники, наукові публікації з обраної тематики, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, власні спостереження.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів та висновків. У першому розділі досліджено сутність витрат домогосподарств, їх склад і класифікацію. У другому розділі здійснено аналіз споживчих та неспоживчих витрат вітчизняних домогосподарств. Третій розділ присвячено розробці напрямів раціоналізації витрат домогосподарств.

1. Сутність витрат домогосподарств, їх склад та класифікація

Здійснюючи витрати своїх коштів, члени домогосподарства задовольняють різноманітні потреби. Задоволення потреб домогосподарства можливо двома шляхами:

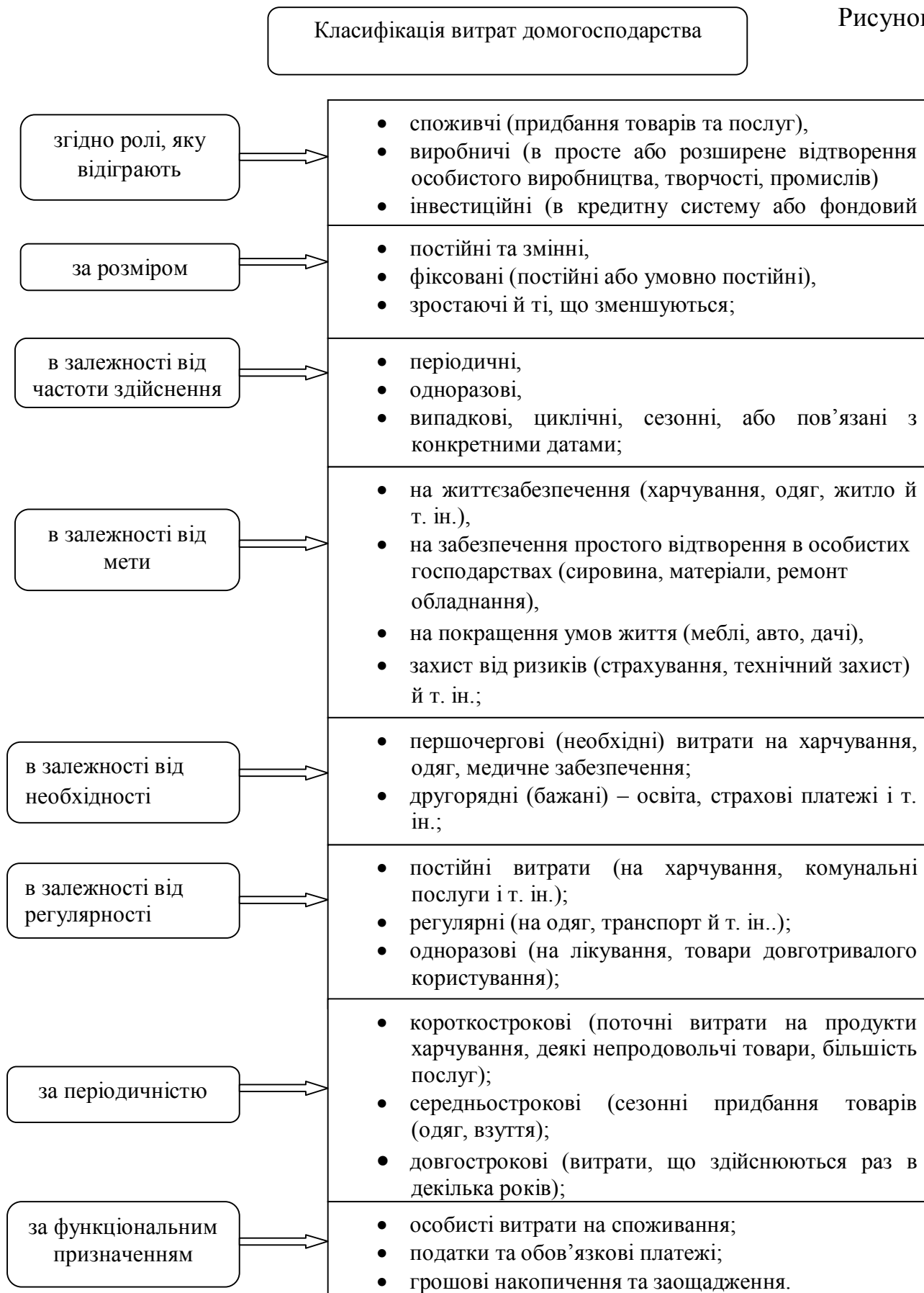
- 1) використання грошових доходів, тобто здійснення грошових витрат;
- 2) натуральним самозабезпеченням, яке відбувається за рахунок власної трудової діяльності [1].

В умовах ринкової економіки задоволення потреб за допомогою натурального самозабезпечення майже не відбувається. Однак, за кризових процесів в економіці та погіршення матеріального становища, населення може використовувати такий шлях забезпечення своїх потреб, зокрема через вирощування продуктів харчування на присадибних ділянках, шиття та плетіння одягу у домашніх умовах тощо. Необхідно зазначити, що таке забезпечення потреб членів домогосподарства практично не можливо виміряти у грошовому еквіваленті. Відтак, в переважній більшості випадків витрати домогосподарств пов'язують саме зі здійсненням грошових витрат.

Витрати домогосподарства представляють собою сукупність грошових платежів, які здійснює домогосподарство на основі отриманих доходів, що призначені для забезпечення належного його функціонування.

Витрати домогосподарства значно диференційовані й можуть різнитися за низкою ознак. (Рис 1.1.)

Рисунок 1.1.

В переважній більшості випадків науковці, при розгляді витрат домогосподарств, використовують їх групування саме за функціональним призначенням, адже такий підхід дає змогу визначити фактичний розмір витрат, що були здійсненні домогосподарством, тобто дає можливість їх оцінки, виміру та співставлення[3].

Необхідно звернути увагу на існування деяких відмінностей щодо складових групи «податки та обов'язкові платежі». Зустрічається включення до даної групи витрат здійснення населенням внесків до благодійних фондів, творчих союзів, до різного роду кооперативів (будівельні, гаражні та ін.) тощо[4]. Однак, дані внески не є обов'язковими в такому ж розумінні як податки чи збори, що встановлені державою та носять обов'язковий характер.

Втім, існує й інший підхід: поряд з витратами на споживання та заощадження виокремлюється третя група витрат, що об'єднує усі платежі, що їх здійснює населення – як обов'язкові так і добровільні (платежі, що здійснюються за особистою ініціативою до страхових організацій у випадках страхування від різноманітних ризиків, до благодійних фондів, добровільні внески тощо)[1].

Однак, цілком доцільним можна вважати виділення в окрему групу всіх податків та обов'язкових платежів, що пов'язують домогосподарство та державу. Доречність такого підходу до групування витрат домогосподарства зумовлена важливістю дослідження зміни відносин між даними учасниками саме в умовах становлення домогосподарства як самостійного та повноправного суб'єкта фінансових відносин. Крім того, окреме групування податків та обов'язкових платежів, що їх сплачує домогосподарство, надасть можливість більш чіткого представлення тієї сукупності грошових коштів, що вже безпосередньо надходять у розпорядження домогосподарства та формує основу його функціонування, адже сума коштів, якою домогосподарство може розпоряджатися на власний розсуд (чи то на поточне споживання, чи то на здійснення заощаджень) менша від суми отриманих доходів на величину сплачених податків та зборів.

В економічній теорії взаємозв'язок між споживанням та заощадженням знаходить відображення в рівнянні: $I = C + S$, де I – дохід домогосподарства, C – поточне споживання, S – заощадження. Дане рівняння демонструє залежність між собою процесів споживання та заощадження, а від так, можна говорити, що зміна витрат на споживання відображається на можливості здійснення заощаджень.

Якщо споживання розглядати як процес придбання та використання придбаних товарів та послуг з метою забезпечення належних умов функціонування членів домогосподарства, то витрати на споживання доцільно представити як суму грошових платежів, що їх здійснює домогосподарство за отримані товари та послуги з метою забезпечення належних умов функціонування членів домогосподарства.

У переважній більшості випадків у науковій літературі витрати на споживання поділяють на: витрати на послуги й витрати на товари.

Останні, в свою чергу, класифікуються в залежності від:

1) очікуваного строку використання:

- витрати на товари короткострокового (тимчасового, або поточного) використання. До них відносять продукти харчування, одяг, пальне і т. ін. Строк використання для товарів, який встановлюють для зарахування до даної групи, варіює від одного до трьох років;
- витрати на товари довгострокового (тривалого) використання. До них відносять меблі, побутову техніку, авто тощо[3].

2) виду споживання:

- витрати на продовольчі товари (продукти харчування);
- витрати на непродовольчі товари [5].

Існує і дещо інший підхід до групування витрат на споживання. Їх поділяють на поточні та капітальні витрати. До поточних відносять: витрати пов'язані з придбанням продовольчих товарів, непродовольчих товарів, які використовуються у продовж незначного періоду (одяг, взуття і т. ін.); витрати на послуги, якими населення користується протягом всього життя (послуги перукарів, лікарів тощо). Капітальні витрати складаються з витрат на

непродовольчі товари, які мають відносно тривалий термін використання (авто, меблі і т. ін.); витрат на послуги, якими користуються доволі рідко, проте результат цих послуг є відчутним і тривалим для учасників домогосподарств (наприклад, освіта, туристичні послуги тощо)[7].

Необхідно звернути увагу, що у запропонованій класифікації витрат на споживання витрати на послуги включені як до капітальних так і до поточних витрат. Проте, становлення домогосподарства як самостійного та повноправного учасника фінансових відносин зумовлює розширення сфери послуг, якими користується даний суб'єкт в процесі свого функціонування. Крім того, доцільно відзначити, що розвиток суспільства у напрямку появи нових технологій та глобальна інформатизація теж впливають на розширення можливого спектру потенційних послуг для домогосподарства, що створює передумови для збільшення суми грошових платежів, необхідних для забезпечення даної групи споживчих витрат. З огляду на зазначене цілком доречним можна вважати виділення витрат на послуги в окрему групу споживчих витрат.

Крім того, дану групу витрат доцільним буде доповнити згаданими вже раніше добровільними платежами та внесками, які здійснює населення до різноманітних організацій. Індивід, як особистість, при сприятливих умовах існування, потребує задоволення не тільки матеріальних потреб.

Задоволення певних духовних потреб людини, як то відвідання театру, кіно тощо, можна віднести і до послуг, які отримує людина. В той же час, прояв найвищої духовної потреби в допомозі оточуючим (благодійні внески) чи в необхідності до спілкування (членство в різних організаціях за інтересами) не є послугою в уставленому розумінні, хоча дані платежі є своєрідною платою за можливість задоволення певних потреб.

Особливої уваги, потребують платежі за договорами страхування. В певному розумінні така угода свідчить про отримання послуги – страхового захисту, а ціною є страховий платіж. Однак, не всі послуги зі страхування слід включати до споживання. Страхові платежі за договорами страхування життя, з огляду на специфіку даних відносин та кінцеву мету, доцільніше буде віднести до категорії

«заощадження». Поділ страхування (а від так - страхових компаній та договорів страхування) на ризикове страхування (non-life insurance) та страхування життя (life insurance) пов'язано з низкою відмінностей, що притаманні останньому.

Договори страхування життя окрім страхового захисту та виплати застрахованому страхової суми, передбачають отримання певного відсоткового доходу, та, в разі отримання страховою компанією інвестиційного доходу від своєї діяльності, можливість участі в ньому страхувальника, таким чином, виступаючи своєрідним інструментом накопичення коштів для населенням. З огляду на наведенні характеристики, можна вважати за доцільне віднесення витрат населення на договори страхування життя до процесу накопичення коштів.

Деяка інша специфіка у кредитних платежів, які здійснює домогосподарство. Фактично сума кредиту виступає ціною товару, на яку він був отриманий. Однак, відсотки за користування кредитом – це плата за послугу, а саме за можливість скористатись грошовими коштами, які не належать домогосподарству.

Від так, здійснення витрат на споживання є постійною складовою у діяльності домогосподарства, адже споживчі витрати дають змогу функціонувати та розвиватись даному суб'єкту. Грошові кошти, що залишились у розпорядженні домогосподарства після здійснення витрат на споживання, є основою для формування заощаджень, тобто здійснення накопичення грошових коштів.

При здійсненні заощаджень населення керується різними мотивами, зокрема це може бути прагнення придбання у майбутньому доволі коштовної речі чи організації відпустки, необхідність коштів для власного навчання або для освіти дітей, бажання накопичення коштів на «старість» тощо[6].

Причини, які спонукають домогосподарства здійснювати заощадження, розділяють на дві групи:

- захист доходів, наприклад, прагнення забезпечити себе на «чорний день» у разі виникнення непередбачуваних обставин, бажання покращити взагалі фінансову забезпеченість своєї сім'ї та ін.;

- спекуляція на біржі, тобто зберігання частини доходу з метою витрачання його на придбання цінних паперів, щоб у майбутньому отримати прибуток від підвищення їх номінальної вартості[3].

Ймовірна ситуація, коли у населення формуються немотивовані заощадження, що виникають в наслідок перевищення платоспроможності над рівнем потреб. Це можливо у випадках, якщо:

- рівень доходів досить великий, тобто в змозі забезпечити
- задоволення потреб, які на даний час існують;
- рівень пропозиції та якість пропонованих товарів або послуг не може задовольнити попит споживачів;
- політика держави, що спрямована на підвищення рівня заощаджень, шляхом зниження витрат домогосподарств[8].

До немотивованих заощаджень можна віднести так звані вимушені заощадження, які виникали у радянського населення, коли домогосподарства, маючи кошти, не мали змоги придбати потрібні їм товари в силу відсутності останніх у вільному доступі.

Однак, існування лише мотивів для здійснення заощадження замало. Основним чинником, який визначає можливість здійснення та рівень накопичення, є дохід домогосподарства. Крім того, на процес накопичення коштів впливають:

- інфляційні очікування – що вищою очікується інфляція, то менше домогосподарства схильні заощаджувати;
- сподівання домогосподарств щодо розвитку економічної ситуації в країні та власних перспектив;
- демографічні чинники (склад сім'ї, місце проживання, рівень освіти, сектор зайнятості);
- зміни в оподаткуванні;
- зміни процентних ставок тощо[7].

Заощадження домогосподарств можна класифікувати в залежності від характеру мобілізації: організовані та неорганізовані. До організованих відносять

всі накопичені фінансові активи домогосподарства, що зберігаються у фінансових інститутах банківської та пара банківської системи, зокрема внески на депозитні рахунки, цінні папери, страхові поліси тощо.

Неорганізовані заощадження – це заощадження у формі готівки, що зберігаються безпосередньо у населення в національній та іноземній валютах.

Деякі з науковців зазначають, що неорганізовані заощадження можуть набувати також і натуральної форми, тобто як придбання товарів тривалого користування[6]. Зустрічається і більш розширене пояснення натуральної форми неорганізованих заощаджень. Зокрема до них відносять: зберігання коштів у вигляді коштовностей, дорогоцінних металів, дорогих товарів тривалого використання[8]. В той же час не зазначається наскільки дорогими мають бути товари тривалого користування, щоб потрапити в дану категорію заощаджень.

З огляду на зазначені складові даної форми заощаджень, виникає враження, що утворення у населення неорганізованих заощаджень у натуральній формі є вимушеною дією, наприклад, у відповідь на відсутність стабільності в економіці країни. Адже, придбання товарів тривалого використання, або коштовностей чи прикрас з дорогоцінних металів можна розглядати як задоволення певних споживчих потреб людини на які попередньо було здійснено заощадження певних коштів. В протилежному випадку мова йде про необхідність збереження купівельної спроможності вже накопичених грошових коштів в разі недовіри до грошово-кредитної та фінансової системи, як можливий варіант – придбання згаданих товарів.

Однак, в умовах відносної стабільної ситуації в економіці та існування певного рівня довіри населення до фінансової системи взагалі, до натуральної форми заощаджень доцільніше віднести придбання таких товарів, вартість яких з часом не зменшується, а навпаки – має схильність до збільшення. В сучасних умовах до цієї категорії можна віднести дорогоцінні метали у злитках, раритетні та ексклюзивні речі (картини, авто і т. ін.), нерухомість тощо.

Узагальнюючи наведене вище, можна зробити наступні висновки:

- зміна ролі держави та домогосподарства в умовах ринкових методів

господарювання впливають на характер економічних відносин між даними учасниками, що знаходить відображення у складі та структурі сплачених податків та зборів. Це зумовлює доцільність виділення даної групи платежів у окрему групу витрат для домогосподарства;

- залучення домогосподарства до фінансових відносин як повноправного їх учасника та розширення спектра фінансових послуг для даного суб'єкта визначають необхідність чіткого розмежування витрат між споживання та заощадження, зокрема щодо поділу страхових платежів за ризиковими видами страхування та платежів за договорами страхування життя;
- за умов ринкової економіки у домогосподарства можуть формуватися заощадження у натуральній формі – як сукупність товарів, вартість яких з часом має тенденцію до збільшення.

Враховуючи тісний зв'язок між споживання і заощадження, залежність цих процесів від отриманих доходів, з огляду на необхідність управління домогосподарством процесом інвестування утворених заощаджень цілком доцільними можна вважати подальші дослідження щодо можливості для домогосподарства планувати та прогнозувати джерела доходів, їх розмір, напрями витрачання отриманих коштів тощо.

2. Аналіз споживчих та неспоживчих витрат домогосподарств в Україні.

Дослідники виділяють різні напрями використання доходу домашніх господарств, часто ототожнюючи їх з витратами. Наприклад, професор А.Ю. Чернов, залежно від функціонального призначення, виділяє такі групи витрат домашнього господарства[18]:

- а) особисті споживчі витрати (придбання матеріальних благ і оплата послуг);
- б) податки та інші обов'язкові платежі;
- в) грошові накопичення і заощадження.

З таким підходом в основному погоджуються й автори В.В. Нестерова, Н.С. Желтова колективної монографії «Фінансова система і економіка», які вважають, що «грошові витрати бюджету домогосподарств доцільно поділяти на:

- споживчі витрати (купівля товарів і оплата послуг). Оплата послуг включає: квартирну плату і комунальні платежі, оплату побутових послуг, внески до дитячих установ, витрати на путівки в санаторії і будинки відпочинку, лікування в платних медичних установах тощо;
- обов'язкові платежі і добровільні внески, які передбачають сплату податків та обов'язкових зборів, внесків на соціальне страхування, внесків у громадські та кооперативні організації, повернення позик, придбання лотерейних квитків тощо;
- грошові накопичення і заощадження, які включають: здійснення населенням внесків до установ Ощадбанку, в комерційні банки, придбання облігацій» [25].

У цьому контексті віднесення «грошових накопичень і заощаджень» до витрат домогосподарства не є правомірним, оскільки, скажімо, неорганізовані заощадження громадян (тобто кошти, що зберігаються на руках в населення) за своєю економічною природою не є витратами, вони лише тимчасово виведені з обігу і відкладені на випадок непередбачених подій.

Не можемо погодитися і з С.А. Белозьоровим, який є категоричним у твердженні, що «існують два основних напрями використання отриманого домашніми господарствами доходу: споживання і заощадження» (а як же тоді бути з витратами ні споживчого, ні заощаджувального характеру, скажімо, грошовою допомогою родичам?) і пропонує «витрати домашніх господарств поділяти на дві основні групи: витрати, не пов'язані з поточним споживанням, і витрати на поточне споживання». До першої групи витрати автор відносить «податки і збори, виплати за раніше отриманими кредитами», а до другої – «всі грошові витрати домашніх господарств, спрямовані в даному періоді на придбання матеріальних благ і послуг» [3].

Отже, можна сказати, що основними складовими сукупних витрат є споживчі та неспоживчі витрати.

Споживчі видатки – це грошові витрати домогосподарства на купівлю продуктів харчування, алкогольних і тютюнових виробів, непродовольчих товарів, а також на оплату особистих послуг. Включаються всі витрати домогосподарств на цілі незалежно від місця їх здійснення (у торговельній мережі, зі складу підприємства, організації, на ринку чи у окремих громадян).

Споживчі настрої домогосподарств відображають тенденцію внутрішнього попиту на споживчому ринку. Тому доцільно проаналізувати структуру витрат домогосподарств за останній період.

Реальне життя населення України на сьогодні свідчить, що для більшості українців основними статтями споживчих витрат є видатки на споживання продуктів харчування. Саме від них в сучасних умовах залежить загальна картина структури споживчих видатків, а масштабами їх змін зумовлюється вдосконалення всього споживчого попиту.

Дивлячись на динаміку структури споживання домогосподарств в Україні з 2010 по 2015 рр., можна сказати про доволі невтішну ситуацію (табл. 2.1.).

Виходячи з даних таблиці 2.1., можна зробити висновок, що в середньому українська сім'я витрачає близько половини своїх доходів на їжу. Друге місце в середньому у структурі споживчих видатків домогосподарств посідають видатки на оплату житла, води, електроенергії, газу та інших видів палива, що складає 9,5%. Необхідно зазначити, що показник рівня витрат на харчування у світовій практиці використовується як один із індикаторів, за яким оцінюється

Таблиця 2.1.

Структура сукупних витрат домогосподарства України

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3073,3	3458,0	3592,1	3820,3	4048,9	4952,0

Продовження табл. 2.1.

Структура сукупних витрат домогосподарств	Відсотків					
	Споживчі сукупні витрати	89,9	90,1	90,8	90,2	91,6
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	51,3	50,1	50,1	51,9	53,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	3,4	3,4	3,5	3,5	3,4	3,3
непродовольчі товари та послуги	34,9	35,4	37,2	36,6	36,3	36,5
в тому числі						
одяг і взуття	6,0	5,7	6,1	5,9	6,0	5,7
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,2	9,6	9,9	9,5	9,4	11,7
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,3	2,2	2,3	2,3	2,3	2,0
охорона здоров'я	3,2	3,2	3,4	3,4	3,6	3,7
Транспорт	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3	3,7
зв'язок	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8	2,4
відпочинок і культура	1,8	1,9	2,0	2,1	1,8	1,5
Освіта	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
ресторани та готелі	2,4	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0
різні товари і послуги	2,3	2,4	2,6	2,6	2,7	2,7

Джерело [2]

рівень продовольчої безпеки країни. Відповідно до українського законодавства, граничний (пороговий) критерій для цього показника визначений на рівні 60%. Тобто, якщо частка витрат на харчування у домогосподарствах перевищуватиме 60% від усіх сукупних витрат, то вважається, що є загроза продовольчій безпеці. За показником витрат на харчування можливо оцінити рівень забезпеченості населення загалом.

Також, за даними Держкомстату, витрати населення у 2015р. порівняно з попереднім роком збільшилися на 16,9%. Проте, реальні витрати на охорону здоров'я скоротилися на 7,4%, а на покупки продуктів харчування - на 14,7%

Якщо ж порівняти цей показник з країнами ЄС, то в середньому він становить 6,91 %. Що стосується культури і відпочинку українців, то цей показник в порівнянні з європейцями є вкрай низьким і в середньому для наших громадян він складає 1,9 %, а от для населення країн ЄС – 10,7 % . [8].

Порівнявши показник видатків на продукти харчування в Україні у порівнянні з розвинутими країнами загалом можна сказати, що він є вкрай високим. Так, наприклад, у країнах ЄС частка видатків на продукти харчування має низький показник і складає близько 10 – 15 % від усього обсягу сукупних доходів сімей. Залишок своїх доходів європейці витрачають на якісну медицину, освіту, комунікацію, подорожі, дозвілля, одяг та техніку.

За дослідженнями експертів PIA Рейтинг, які підготували черговий рейтинг європейських держав за часткою сімей на продукти харчування кінця 2014 року, Україна посіла в ньому останнє місце (показник складає 51,9 %), випередивши у негативному сенсі Молдову (42,8 %), Казахстан (41,9 %), Білорусь (37,7 %) та Росію (27,7 %). Лідером списку з позитивної точки зору став Люксембург, населення якого має найбільш низьку частку витрат на харчування (8,8 %)[8].

Поряд з цим дуже істотно змінилась якісна та кількісна структура харчування громадян нашої країни. Через постійне подорожчання продовольчих товарів ця структура значно погіршилась у бік збільшення продуктів низької споживчої якості.

Ці негативні тенденції розвитку споживчої сфери України пов'язані з низьким рівнем доходів її громадян, адже саме за рахунок доходів населення формує обсяги заощаджень та споживчих витрат, які безпосередньо визначають обсяги роздрібного товарообороту. Дохід домогосподарства та рівень ринкових цін є основними чинниками, які встановлюють межу задоволення потреб в основних споживчих благах. Тобто утворюють те, що називається бюджетним обмеженням. Сукупність споживчих благ, які можуть придбати домогосподарства на ринку наявного бюджетного обмеження, називають фінансово можливими. Чим більший дохід, який домогосподарство може витратити на придбання споживчих благ, тим більші можливості воно має для задоволення своїх потреб. Як свідчать статистичні дані, протягом останніх років доходи населення нашої країни мали стійку тенденцію до зниження

(табл. 2.2)

Таблиця 2.2.

Розподіл домогосподарств за рівнем середньо грошових доходів на душу населення, впродовж 2010 – 2015 рр.

Розподіл домогосподарств (%) за рівнем середньо-грошових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн.	2010	2011	2012	2013	2014	2015
До 480,0	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1	0,1
480,1 – 840,0	7,8	4,8	3,2	2,3	1,4	0,9
840,0 – 1200,0	25,9	18,8	12,6	9,1	7,9	4,8
1200,1 – 1560,0	27,2	26,7	23,8	21,2	19,2	11,3
1560,1 – 1920,0	16,5	20,0	21,2	21,9	23,1	18,2
1920,1 – 2280,0	21,9	29,5	14,5	16,6	16,5	17,6
2280,1 – 2640,0	-	-	9,3	10,5	11,7	15,9
2640,1 – 3000,0	-	-	5,6	6,8	7,8	11,4
3000,1 – 3360,0	-	-	3,1	4,3	4,6	6,7
3360,1 – 3720,0	-	-	2,1	2,0	2,5	4,4
Понад 3720,0	-	-	4,2	5,2	5,2	8,7

Джерело [2]

Реальні доходи (з урахуванням інфляції) громадян України у другому кварталі 2015 року впали на 34,0%, повідомляє Державна служба статистики порівняно з аналогічним періодом минулого року. В той самий час витрати населення за звітний період, навпаки збільшились на 12,4 %, що є свідченням зростання цін на споживчому ринку. За звітний період, заощадження населення українців скоротилися на 89,7 % порівняно з минулим роком. Такі дані свідчать про те, що українці вимушені економити через подорожчання товарів та послуг, які зросли за перший квартал 2015 року на 20,3 %, а також через зниження своїх реальних доходів. Середньостатистичний громадянин України позбавлений сьогодні можливості здійснення заощаджень. За даними Національного банку, у першому кварталі 2015 року обсяг депозитів українців в банківській сфері скоротився у гривні на 10,1 %, а в доларах – майже на 16 % [10].

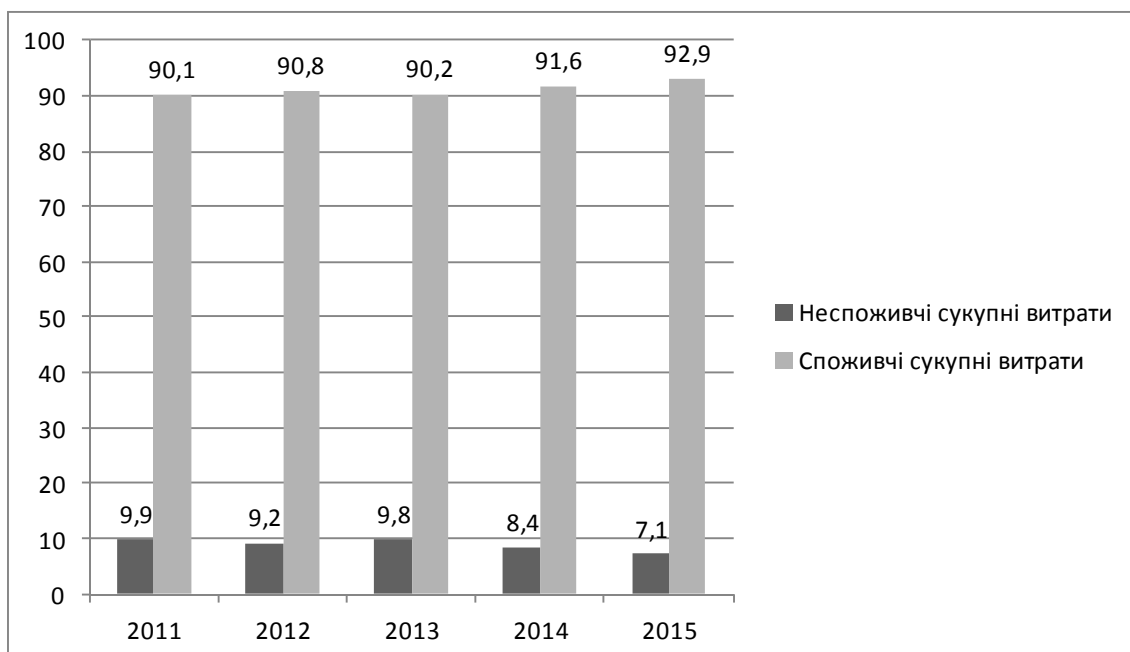
Структура споживчих витрат домогосподарств у сучасній Україні як результат соціально-економічних процесів відбиває не лише низький рівень суспільної продуктивності праці, а й недоліки відносин розподілу, а саме: частка витрат на продукти харчування вища, а на блага, більшою мірою пов'язані з людським розвитком і підвищенням соціальної мобільності населення, - нижча, ніж у країнах з близькими до України розмірами ВВП на одну особу населення. Це свідчить, що переважна більшість домогосподарств за своїми економічними можливостями, структурою споживчих витрат, рівнем задоволення потреб та доступом до благ, необхідних для людського розвитку, перебуває в стані, який відповідає середньодушовому ВВП, меншому за фактично досягнутий українською економікою.

Відповідно, структура споживчих витрат домогосподарств як чинник соціально-економічних процесів виражає несприятливі умови для вирішення актуальних завдань розвитку українського суспільства, а саме: переважна більшість домогосподарств мають мінімальні можливості відволікати ресурси від задоволення поточних потреб для інвестування в накопичення людського капіталу. Вони також украй вразливі до коливання власних реальних доходів, бо навіть відносно невелике їх скорочення чи короткострокова перерва в активній трудовій діяльності можуть позбавити можливості задовольняти навіть базові потреби, створюють ризик маргіналізації та втрати соціальної мобільності.

Отже, проаналізувавши споживчі витрати громадян України можна зробити висновок, що аналіз доходів і витрат домогосподарств України у порівнянні з країнами Європейського Союзу є взаємозалежними між собою. Коли більша частина доходів населення витрачається на харчування, реальні доходи постійно знижуються, а найбільшу питому вагу у структурі доходів домогосподарств займає заробітна плата, яка є найнижчою у порівнянні з країнами ЄС, це суттєво впливає на рівень життя та добробут населення країни, а також на стан суспільних перетворень в країні. Виходячи з цього, держава повинна приділити особливу увагу зростання добробуту українців та забезпечення на цій основі прогресивних перетворень суспільства.

Домашні господарства здійснюють також витрати неспоживчого характеру, які поділяються на інвестиційні витрати (придбання цінних паперів, валюти, вклади до банківських установ тощо) та інші неспоживчі витрати (грошова допомога родичам, витрати на купівлю будівництва та капітальний ремонт житла, введення особистого підсобного господарства, повернення взятих боргів).

Державний комітет статистики до неспоживчих сукупних витрат домогосподарств зараховує витрати, пов'язані з веденням особистого підсобного господарства (купівля реманенту, насіння, палива), витрати на купівлю нерухомості, допомогу родичам, будівництво та капітальний ремонт житла, на придбання акцій, сертифікатів, валюти, приріст на вклади у банківських установах, сплату аліментів, податків та інших обов'язкових платежів, а також суми використаних заощаджень, позик та повернення домогосподарствам боргів.

Рис.2.1. Динаміка коливання часток споживчих та неспоживчих витрат домогосподарств України в 2011 – 2015 рр.

За наведеними даними можна прослідкувати, що споживчі витрати з кожним роком зростають, за виключенням 2013 року (у порівнянні з попереднім роком

зменшився на 0,6%), проте неспоживчі сукупні витрати починають стрімко зменшуватись.

Незначна частка неспоживчих витрат домогосподарств свідчить про бідність населення, про те, що всі доходи йдуть на задоволення переважно первинних потреб, в той час як не залишається коштів на культурний розвиток, самовираження населення, придбання нерухомості. Крім того з такою структурою витрат домогосподарства України є беззахисними до мінімальних економічних зрушень в крані.

Отже, зробимо підсумки по вище написаному. Можна сказати, що певна частина витрат домогосподарств пов'язана з тим процесом виробництва, який здійснюється в межах сім'ї з метою покращення умов проживання, поліпшення якості споживання і т. ін. Це витрати на приготування їжі, ремонт, купівля одягу, побутових приладів тощо. В українській сім'ї це внутрішнє виробництво домогосподарства займає значне місце і часто виступає не тільки засобом забезпечення більш повного чи найбільш раціонального задоволення потреб індивіда, а і певним способом самореалізації творчих здібностей людини.

Зробивши висновки за даними наведеними в Таблиці 2.1., можна засвідчити, що більша частина доходів населення України йде на продукти харчування . І також ще можна сказати, що показники видатків на харчування в Україні є значно вищими, ніж у розвинених країнах. Через постійне підвищення цін на продовольчі товари населення змушене споживати продукти низької споживчої якості. Ці негативні явища розвитку споживчої сфери України пов'язані з низьким рівнем доходів її громадян.

3. Напрями раціоналізації витрат домогосподарств у сучасних умовах.

Дане питання присвячене напрямам раціоналізації витрат домогосподарства в сучасних умовах, і я хочу виділити один з напрямів раціоналізації – це особисте фінансове планування.

Складна економічна ситуація в країні сприяє розвитку альтернативних методів отримання доходів та виробленню різних методик щодо економії витрат.

Вихідним етапом цього процесу можна вважати складання особистого бюджету, за допомогою якого можна підвищити ефективність управління доходами та витратами, здійснювати контроль свого фінансового благополуччя та сформувати активну фінансову поведінку.

Фінансове планування є однією із передумов ефективного управління та контролю за фінансовим станом кожної людини. Його здійснення неможливе без чіткого визначення пріоритетів та формування етапів його реалізації. Воно містить такі важливі компоненти, як оцінку наявних і необхідних ресурсів, постановку фінансових цілей, послідовність і розрахунки їхнього досягнення.

Фінансовий план – це не лише облік доходів та витрат, це інструмент, за допомогою якого можна проводити моніторинг своєї фінансової діяльності, здійснювати прогнози на майбутнє, робити висновки із досвіду фінансових операцій та оптимізувати свої грошові потоки для досягнення поставлених цілей. Таким чином, особисте фінансове планування є ключовим елементом у стратегії управління особистими фінансами.

Для планування та оптимізації особистих фінансів, насамперед, необхідно проаналізувати джерела та величину власних доходів і порівняти їх із витратами. Цю операцію необхідно здійснювати шляхом складання особистого бюджету доходів і витрат з метою визначення поточного фінансового стану. Як свідчить практика, більшість людей в кінці місяця не можуть згадати, скільки коштів і на які потреби вони використали. Після складання та ведення відповідного балансу, в якому будуть зазначені всі джерела формування та напрями витрачання особистих фінансів, можна визначити поточний фінансовий стан людини та здійснити оптимізацію витрат.

Баланс доходів і витрат особи є модифікацією традиційної балансової роботи. Використовувана методологія розрахунку доходів та витрат, безумовно, не є досконалою і продовжує залишатися предметом жвавої дискусії в науковому середовищі та серед фахівців-практиків з фінансового консалтингу, які використовують різні підходи до оптимізації доходів та витрат особи.

Зокрема, при складанні фінансових планів більшість громадян ототожнюють поняття доходу й активу, не можуть визначити, що є активом, а що пасивом. На нашу думку, досить слухним у цьому контексті є трактування активу та пасиву Р. Кіосакі, який стверджує, що активом може бути лише та річ у власності людини, яка забезпечує їй додатковий грошовий потік або передбачає отримання у майбутньому фінансової вигоди. Цінності, які є у володінні та не приносять доходу, потребують фінансових витрат на їх утримання або не мають реальної корисності при використанні, є пасивами [4]. Автор зауважує: “ Ви повинні знати різницю між активом та пасивом і купувати активи. Це може звучати надто просто, але більшість людей ведуть фінансову боротьбу, тому що вони не розуміють різниці між активом і пасивом. Багаті люди накопичують активи. Бідні люди і середній клас накопичують пасиви, які вважають активами ”.

Схожий підхід відстоює і Р. Крок, засновник мережі МакДональдс: “ Коли ваш грошовий потік стане рости, ви можете купити предмети розкоші. Однак бідні люди і середній клас часто купують предмети розкоші: великі будинки, діаманти, шуби, коштовності, катери тому, що хочуть виглядати багатими. Вони і виглядають багатими, тоді як насправді лише глибше занурюються в борги за кредитами. Люди, які давно мають гроші, які є багатими тривалий час, спочатку формували свої активи ”[20].

Перш, ніж розпочати складання балансу доходів і витрат на наступний рік (квартал або місяць), варто провести повну “інвентаризацію” своїх доходів, витрат та майна за попередній період. Практика показує, що доходи та майно підрахувати набагато легше, оскільки джерел отримання доходів менше, ніж витрат, і вони частіше мають документальне підтвердження. Що ж стосується витрат, то їх підрахунок буде складнішим, оскільки люди часто не зберігають квитанції про здійснення покупок, саме тому доцільно зберігати підтверджуючі документи або хоча б здійснювати відповідні записи про свої витрати, згрупувавши їх по блоках для зручності підрахунку. Таким чином, особа буде завжди знати, скільки витрат вона здійснила насправді, на що витрачає найбільше

грошей, і проаналізувати можливість усунення непотрібних покупок і витрат, які здійснюються не на першочергові потреби.

Ведення балансу доходів і витрат з урахуванням усіх фінансових операцій має на меті не лише виявити резерви для економії витрат, а й забезпечити стійке фінансове становище індивіда, дати можливість об'єктивного планування заощаджень та здійснення інвестицій для примноження особистих фінансових активів і майна.

В підсумку особистий баланс може набувати: додатнього значення – що свідчить про збільшення фінансової стійкості індивіда та примноження його багатства; від'ємного значення – зменшення фінансових або майнових активів, і як наслідок, “вимивання” заощаджень та загрозу неплатоспроможності; відповідності доходів витратам – свідчить про покриття власних витрат отримуваними доходами, що загалом теж не є позитивним, враховуючи інфляційні проценти, валютні ризики та відсутність росту особистого благополуччя.

Складання особистих фінансових планів – процес доволі громіздкий і вимагає значної уваги та наполегливості. Досить часто розібратися в тонкощах особистого фінансового планування допомагають незалежні фінансові консультанти, послуги яких стають все популярнішими в Україні.

Незалежні фінансові консультанти надають громадянам широкий спектр консультацій з таких основних питань:

- аналіз особистих доходів і витрат, особисте фінансове планування та планування сімейного бюджету, комплексний аналіз фінансового стану клієнта;
- формування індивідуальних програм накопичення; – консультації щодо формування пенсійних накопичень;
- податкове планування (мінімізація податкових платежів);
- підбір програм убезпечення життя та захисту майна;
- аналіз та підбір банківських продуктів (депозитні програми, споживчі та іпотечні кредити тощо);
- інші послуги.

Отож, якщо ви самі раціонально не можете розподілити свій бюджет, то сміливо можете звертатись до фінансових консультантів.

Незалежний фінансовий консультант – це особа, яка надає консультаційні послуги у сфері фінансів фізичним і юридичним особам. Тобто, “ фінансовий консультант – це посередник, який володіє винятковим рівнем компетентності у сфері фінансів і може допомогти зберегти та примножити заощадження ”.

Ще одним напрямом раціоналізації витрат домогосподарства є фінансові рішення.

Як і будь-яка економічна одиниця, домогосподарства для забезпечення належного існування, а також підвищення рівня добробуту своїх членів приймають численні фінансові рішення, тобто таким чином вони можуть раціоналізувати свої витрати.

Фінансові рішення домашніх господарств – це вибір дій одного або декількох членів домогосподарства з приводу формування та раціонального використання фінансових ресурсів, що знаходяться в їх розпорядженні, для досягнення економічних і соціальних цілей.

Фінансові рішення домашніх господарств залежать від багатьох чинників, серед яких основними є такі:

- 1) рівень доходів домашнього господарства;
- 2) тактичні і стратегічні цілі фінансової поведінки;
- 3) схильність до ризику членів домашнього господарства;
- 4) умови зовнішнього середовища, у якій діє домашнє господарство, а саме:
  - законодавче регулювання доходів і видатків, система оподаткування та соціального забезпечення;
  - рівень розвитку національної економіки;
  - відносини в колективі, у якому працюють члени домашнього господарства;
  - участь домогосподарств у суспільних і політичних організаціях.

Загалом фінансові рішення, які приймають домогосподарства, можна поділити на такі основні групи: рішення з приводу формування структури і

величини джерел доходів (або активів); рішення, пов'язані з використанням грошових коштів сім'ї; рішення щодо здійснення заощаджень; рішення з приводу залучення додаткових коштів (наприклад, споживчі чи іпотечні кредити, позики на підприємстві, приватні трансфери тощо) (рис. 3.1)

Рис. 3.1. Види фінансових рішень домогосподарств.

Рішення, пов'язані з формуванням дохідної частини бюджету домогосподарств – це рішення щодо формування таких джерел, як заробітна плата, доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості, продажу сільськогосподарської продукції, вироблених товарів та послуг, доходи від власності, соціальні допомоги з державного бюджету та ін.

Важливий вплив на майбутні доходи чинять також рішення домогосподарств, пов'язані з формуванням фонду робочого часу (визначення працюючих членів домашнього господарства, місця їх роботи, можливості працювати на принципах самозайнятості) та управлінням власністю (як правило, домогосподарство здійснює свою господарську діяльність, уже володіючи певним накопиченим раніше багатством, до складу якого входять: активи, створені за рахунок заощаджень і які приносять дохід; майно, яке не приносить процентний дохід; успадковане майно).

Прийняття рішень домогосподарствами щодо використання власних доходів спрямовані на оптимальний розподіл грошових коштів, а саме на:

- покриття поточних витрат, тобто придбання продовольчих і непродовольчих товарів, що використовуються упродовж нетривалого періоду часу (продукти харчування, одяг, взуття тощо), а також оплату за періодично споживані послуги;

- капітальні витрати, тобто придбання непродовольчих товарів, що використовуються упродовж тривалого періоду часу (житло, транспортні засоби, земельні ділянки, меблі);

- оплату соціальних послуг (освіту, лікування, відпочинок, туристичну подорож тощо). Домогосподарства самостійно визначають, яку частину доходів спрямовувати на матеріальні, а яку на соціальні потреби.

В умовах економічної нестабільності, яка виявляється у зменшенні реальних доходів, знеціненні фінансових ресурсів, зростанні інфляції, збільшенні безробіття тощо, можуть відбуватися зміни у виділенні тих чи інших видів фінансових рішень домогосподарств.

Незмінними залишаються два види фінансових рішень: рішення, пов'язані з формуванням дохідної частини бюджету домогосподарства та рішення, пов'язані з використанням грошових коштів на споживання[26]. Ці два види фінансових рішень завжди є вагомими, оскільки домашньому господарству необхідно отримувати кошти для формування свого бюджету, а також розподіляти частину цих засобів (або все) на споживання. Однак у період фінансової кризи виникає

нестача грошових ресурсів для формування бюджету, це пов'язано зі скороченням або невилплатою заробітних плат, втратою роботи, невилплатою або скороченням соціальних трансфертів населенню з боку держави.

Прийняття фінансових рішень домогосподарств щодо формування та витрачання бюджету залежить від економічної освіти, надходження постійних доходів, навичок або техніки ведення доходів і витрат сімейного бюджету, досвіду оцінки фінансових можливостей сімейного домогосподарства.

Важливим є прийняття рішення домогосподарством про формування резервного фонду через стабільні накопичення. Із згаданого фонду можна фінансувати видатки на здійснення ремонту, проведення відпустки за кордоном, купівлю меблів, побутової техніки, організацію сімейних свят тощо. Водночас створювані домогосподарством резерви мають бути високоліквідними. Безумовно, найбільш ліквідним резервом є готівкові гроші, які можуть зберігатися вдома або ж на депозиті у банківській установі. Для уникнення ризику втрат через коливання курсів, резерви варто зберігати у різних валютах. Крім того, до резервів відносять і невеликі вироби з дорогоцінних металів, які за необхідності можуть бути реалізовані і перетворені в готівку.

З метою успішного прийняття фінансових рішень домогосподарством необхідно аналізувати сімейні доходи і витрати шляхом ведення протягом місяця їх обліку. В кінці місяця варто підвести підсумки. Якщо витрати перевищують над доходами, слід звернути увагу на ті статті витрат, які можливо скоротити, уникати незапланованих покупок, здійснювати пошук джерел додаткових доходів. Для більш раціонального аналізу витрат доцільно їх підсумовувати за окремими статтями (наприклад, харчування, одяг, житлово-комунальні послуги, послуги побутового обслуговування та інші). Якщо витрати на певну статтю бюджету домогосподарства займають значну питому вагу, то таку статтю витрат необхідно розглядати детальніше і в міру можливості скорочувати ті чи інші надлишкові витрати.

На точність розрахунку витрат домашніх господарств впливає зміна індексу споживчих цін, який визначається статистичними органами для певних груп

товарів масового споживання. Негативний індекс споживчих цін є свідченням стійкого економічного зростання, високої купівельної спроможності населення, доступності кредитів для більшості позичальників та низької схильності населення до заощаджень.

Домогосподарство, приймаючи рішення про заощадження, вирішує, в якому вигляді доцільніше зберігати кошти, а саме: на депозиті в банківських установах та отримувати проценти, вкладати частину заощаджень в цінні папери, або ж в який-небудь бізнес, дорогоцінні метали тощо.

Незважаючи на нестабільність національної економіки, домогосподарства намагаються раціонально приймати фінансові рішення щодо споживання і заощадження. Складаючи поточні плани щодо розподілу та використання наявного доходу, вони враховують можливість накопичення грошових коштів або зводять їх до мінімуму.

Приймаючи рішення про залучення кредитів на короткостроковий та довгостроковий період, домогосподарства враховують додаткові витрати, пов'язані з виплатою відсотків за кредитом і суми основного боргу. Так, домогосподарства можуть брати споживчий кредит (на придбання побутової техніки, меблів та інших непродовольчих товарів), а також іпотечний кредит (на покупку квартири та іншої нерухомості).

Водночас рішення, пов'язані придбанням дорогих товарів і товарів тривалого користування за рахунок позикових коштів, зводяться в період кризи до мінімуму, що зумовлено такими причинами:

- зменшення доходів, яке веде до неможливості виплачувати основну суму боргу і відсотки за кредитом;
- погіршенням фінансового стану банківської системи, що ускладнює надання кредитних ресурсів.

Всі види фінансових рішень домашнього господарства тісно взаємопов'язані між собою. Так, вибір інструментів заощаджень залежить від того, як домогосподарство визначає свої пріоритети у поточному споживанні та заощадженні, індивідуальних переваг. Одні домашні господарства можуть віддати

перевагу поточному споживанню, інші, навпаки, зберіганню. Окрім того, прийняття рішення про різні форми заощаджень залежить від рівня економічного та фінансового ризику.

Домашні господарства, приймаючи ті чи інші фінансові рішення, повинні враховувати необхідність попередження (зниження рівня) різноманітних ризиків. Зокрема, до таких ризиків належать: ризик втрати вкладених грошей, ризик відсутності прибутку, ризик неможливості повернути кредит тощо. Тому домогосподарства повинні ефективно управляти ними, встановивши причини їх виникнення, рівень збитків та превентивні напрями мінімізації. Зокрема, основними етапами управління ризиками є такі:

- виявлення джерел виникнення ризиків та основних факторів, що можуть вплинути на зміну фінансового стану домогосподарства;
- визначення максимально допустимої межі ризику;
- розрахунок ймовірних втрат від настання ризиків;
- розроблення системи антикризових заходів (превентивних, обмежуючих, компенсуючих);
- розрахунок економічної ефективності різних варіантів антикризових заходів та прийняття рішення про їх реалізацію у практичній діяльності домашнього господарства.

Таким чином, в умовах нестабільного ринкового середовища домогосподарства повинні досить зважено підходити до прийняття фінансових рішень для того, щоб раціоналізувати свої витрати, а також попередити та нейтралізувати ризики задля забезпечення соціального добробуту своїх членів.

Отже, зробимо підсумок, що для раціонального використання доходів потрібно підходити з особливою уважністю, потрібно правильно приймати свої фінансові рішення, а також правильно планувати витрати.

Висновок

Насамкінець зазначимо, що витрати домашніх господарств відіграють важливу роль в економічному житті держави, адже витрачаючи отримані доходи, домогосподарство забезпечує формування і розвиток ринку товарів і послуг; реалізуючи свої накопичення і заощадження, воно формує попит на цінні папери та інші фінансові активи, сприяючи розвитку фінансового ринку; великою є роль домогосподарств як суб'єктів пропозиції важливих виробничих ресурсів.

Витрати домогосподарства представляють собою сукупність грошових платежів, які здійснює домогосподарство на основі отриманих доходів, що призначенні для забезпечення належного його функціонування.

У результаті теоретичного дослідження виявлено, що витрати домогосподарств класифікують за різними ознаками: згідно ролі, яку відіграють; за розміром; в залежності від частоти здійснення; в залежності від мети; в залежності від необхідності; в залежності від регулярності; за періодичністю; за функціональним призначенням.

Проведено аналіз споживчих та неспоживчих витрат, в ході якого було визначено, що найбільша частка доходів громадян України витрачається на продукти харчування.

Споживчі видатки – це грошові витрати домогосподарства на купівлю продуктів харчування, алкогольних і тютюнових виробів, непродовольчих товарів, а також на оплату особистих послуг.

Неспоживчі сукупні витрати включають грошові та негрошові витрати домогосподарства на допомогу родичам та іншим особам, витрати на купівлю нерухомості, капітальний ремонт, будівництво житла та господарських будівель, придбання акцій, сертифікатів, валюти, відкриття вкладів у банківських установах, виплату аліментів, сплату податків та інших обов'язкових платежів, суми повернутих домогосподарством боргів.

Також зробивши підсумки, можна сказати, що в Україні спостерігається незначна частка неспоживчих витрат домогосподарств, і саме це є однією з

причин бідності населення, і також через це всі доходи йдуть на задоволення переважно первинних потреб.

Проаналізувавши питання щодо раціоналізації витрат домогосподарства було виділено три напрями раціоналізації витрат:

- особисте фінансове планування;
- використання послуг незалежних фінансових консультантів;
- фінансові рішення.

Особисте фінансове планування полягає у складанні бюджету, за допомогою якого можна здійснювати прогнози на майбутнє. проводити моніторинг своєї фінансової діяльності, робити висновки та оптимізувати свої доходи.

Доцільним є й формування інституту фінансових консультантів з метою ліквідації фінансової неграмотності та необізнаності такої цільової групи домогосподарств як пенсіонери та особи працездатного віку.

Фінансові рішення – це вибір певних дій одного або декількох членів домогосподарства з приводу формування та раціонального використання фінансових ресурсів, що знаходяться в їх розпорядженні.

Список використаних джерел

1. Гаврилюк В. як змінились доходи українців в 2015 році [Електронний ресурс] / В. Гаврилюк. – Режим доступу: <http://apostrophe.ua/article/society/2015-06-30/kak-izmenilis-dohodyi-ukraintsev-v-2015-godu-infografika/1907>
2. Офіційні дані Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Белозеров С. А. Финансы домашнего хозяйства: сущность, структура, управление [Електронний ресурс] : дис. докт. экон. наук: 08.00.10 / С. А. Белозеров. – Режим доступу : <http://diss.rsl.ru/diss/07/0581/070581032.pdf>
4. Арбузов С. Українці витрачають на їжу більшу частину своїх доходів [Електронний ресурс] / С. Арбузов. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/business/financial/3592673-ukrayntsy-tratiat-na-edu-bolshuui-chast-svoykh-dokhodov-eks-vytse-premer>
5. Ватаманюк М.М. Споживча поведінка домогосподарств в умовах перехідної економіки / М.М. Ватманюк // Фінанси України. - 2014. - № 12. - С. 75-76
6. Кундицький О. Фінансова база видатків домогосподарств у перехідній економіці України / О. Кундицький // Наукові записки. – Тернопіль. - 2013. - Вип.12, ч.2. - С.31–33.
7. Політична економія : Навчальний посібник/ [О. Є. Степура, О. С. Єремєєв, Т. Ю. Пономарьова, М. О. Степура]; за ред. О. С. Степури. - К.: Кондор, 2013. -405 с.
8. Кізима Т.О. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект [Електронний ресурс] / Т.О. Кізима. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vtneu/2009_2/61.pdf
9. Кузик О. В. Макроекономічний аналіз поведінки домогосподарств в економіці України: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к. е. н. — спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / Олег Володимирович Кузик. – Львів. — 2011. — 24 с.

- 10.Мудрак Р. П. Поведінка споживача як чинник продовольчої безпеки домогосподарства / Руслан Мудрак // Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 3-4 (1). – С. 27-30.
- 11.Горідько Н. П. Оцінка граничних схильностей до споживання та заощадження в сучасній економіці України / Ніна Павлівна Горідько // Бізнес Інформ. – 2011. – №7(2). – С. 12–15.
- 12.Ватаманюк М. М. Споживання домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.01.01 / Ватаманюк Маряна Михайлівна ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : [б. в.], 2014. – 20 с. – Б. ц.
13. Коцьо О. Я. Моделювання споживання домогосподарств за умов невизначеності інформації : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н. — спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / Ольга Ярославівна Коцьо. – Львів. — 2013. — 20 с.
14. Оліскевич М. О. Особливості економетричних моделей споживання в Україні в умовах нестабільності та структурних зрушень / Маріанна Олександрівна Оліскевич // Бізнес-інформ. – 2014. – № 3. – С. 113-121.
15. Оспіщева В.І. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. / за ред. В.І. Оспіщева. – К.: Знання, 2012. – 567 с
16. Про прожитковий мінімум [Електронний ресурс]: закон України від 09.12.2012 № 966-XIV – Режим доступу: [http://zakon2. Rada.gov.ua/ laws/show/966-14](http://zakon2.Rada.gov.ua/laws/show/966-14)
17. Писаревська А. К. Основні аспекти формування споживчого кошика в Україні / А. К. Писаревська // Вісник державної фінансової академії: Економічні науки. – 2011. – № 1. С. 33 – 39
18. Артими-Дрогомирецька З. Економічний ризик : навч.-метод. посібник / З. Артими-Дрогомирецька, М. Негрей. – Львів : Магнолія, 2013. – 320 с.
19. Крок Р.А. McDonald's: Як створювалася імперія / Р.А. Крок - М.: Паблішер, 2008. - 400 с.

20. Заяць В. С. Економічний механізм формування доходів населення в регіонах та напрями його вдосконалення: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 / В. С. Заяць ; НАН України ; Рада по вивч. продукт. сил України. — К., 2011. — 20 с.
21. Іващенко М. В. Мотиви фінансової поведінки домогосподарств та вплив неекономічних чинників на її характер [Електронний ресурс] / М. В. Іващенко. – Режим доступу : <http://www.nbuiv.gov.ua/>
22. Кваснюк Б.Є. Заощадження як економічна категорія // Економіка і прогнозування. – 2011. – № 1.– С. 19.
23. Шипов М. В. Споживчі параметри діяльності домогосподарств // Міжнародна наукова конференція «Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах», 24–26 верес. 2013 року. - Черкаси, 2013. - С.193–194.
24. Соціально-економічне становище домогосподарств України в 2012 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств) // Праця і зарплата. -2006. -№ 41. - С. 6-7
25. Фінансова система і економіка / за ред. В.В. Нестерова, Н.С. Желтова – К.: Фінанси і статистика, 2011. – 429 с.
26. Ворошило В. В. Фінансові рішення домогосподарств в умовах світової фінансової кризи / В. В. Ворошило // Економіка і управління. – 2012. – № 5. – С. 107–111